

Krist kao utjelovljeni Logos

Danijel Časni
Biblijski institut, Zagreb
dcasni@bizg.hr

UDK:27-1; 27-246
Stručni članak
Primljeno: 1, 2015.
Prihvaćeno: 9, 2015.

Sažetak

U članku se tumači prvi redak proslava u prvom poglavlju Evanđelja po Ivanu. Polazi se od činjenice preegzistencije Logosa i izraza „u početku“, kao fundamentalnog izričaja Božje objave. Postavlja se pitanje je li na početku vremena bio logos ili kaos, te ako je uistinu postojao kaotičan kozmos, on ne isključuje postojanje vječnog Logosa koji je u konačnici kozmosu dao bit, uređenje i smisao. Preegzistirani Logos inkarnirao se i objavio u osobi Isusa Krista. Na taj način osoba Isusa Krista ima i transcendentni kozmološki karakter. Ivan iznosi tvrdnju da je Logos vječni Bog, ali je u isto vrijeme po osobnosti različit od Boga Oca. Obrađuju se mogući razlozi zbog kojih evanđelist Ivan jedini koristi izraz Logos, polazeći od misli starozavjetne mudrosti do Filonoma Aleksandrijskog. Na kraju članka iznosi se jezično-stilska karakteristika teksta te se posebna pažnja posvećuje tumačenju svake riječi, imajući na umu njihovu poziciju unutar rečenične cjeline.

Ključne riječi: *Evanđelje po Ivanu, objava, utjelovljenje, Logos, Bog*

Uvod

Na početku proslava zapisanog u Evanđelju po Ivanu, susrećemo se s važnom kristološkom temom utjelovljenja i objave. Pri egzegezi prvog retka Evanđelja po Ivanu, cilj je članka istražiti međuovisnost između *Theosa* i *Logosa*, kao i objave *Logosa* u kozmološkom, kreacionističkom i inkarnirajućem smislu. Prvi redak Evanđelja po Ivanu je značajan za razumijevanje odnosa između Boga Oca i Boga

Sina te vremena prije početka povijesti i povijesti. Utjelovljeni *Logos* je vječan i On je *Alfa i Omega*. *Logos* je više od riječi ili misli. Evanđelist Ivan koristi riječ *Logos*, koja je bila općepoznata kao koncepcija i riječ u židovskom i poganskom svijetu toga vremena. Razlika je u tome što on glavno težište stavlja na Krista, pravi Božji *Logos*, koji je objavio Boga čovječanstvu, te pruža otkupljenje svakome tko vjeruje u njega. U današnje postmodernističko vrijeme, kada se relativiziraju i razvodnjavaju osnovni postulati vjere, osjeća se potreba ponovnog ukazivanja na vječnog Krista i jedinog Spasitelja svijeta.

Vječni Bog i utjelovljeni Sin (Iv 1, 1)

Evanđelist Ivan koristi posebnu kategoriju za Krista. Isus Krist je Riječ Božja – *Logos* (grč. Λογός.) Ovaj izraz iznimno rijetko nalazimo na stranicama Svetog pisma. Nalazimo ga u posljednjoj knjizi Novoga zavjeta, u Otkrivenju 19, 13. Izraz *Logos* s velikim početnim slovom *L*, nesumnjivo prevodimo kao *Riječ Božja*, koja je inkarnirana i objavljena u Sinu Božjemu Isusu Kristu. Riječ Božja, koja se utjelovila i kao takva darovala čovječanstvu, sadrži transcendentni kozmološki karakter.

Evanđelist Ivan svoj proslov počinje trima dijelovima koji se međusobno ponavljaju i povezuju veznikom *i* (καί) u jednu cjelinu. Takav je način izražavanja uobičajen u semitskoj kulturi. Ako bismo izbacili veznik *i*, dobili bismo tri zasebne rečenice. Druga rečenica počinje riječju koju nalazimo na kraju prve, dok treća rečenica počinje riječju koju nalazimo na kraju druge rečenice. Stoga možemo reći kako je Ivanovu izričaju svojstvena cikličnost, koja ima karakter kontinuiranoga pojačanog intenziteta, što rezultira maksimumom u trećoj rečenici. Daljnjim istraživanjem navedenih rečenica, dolazimo do zaključka da, kada bismo ih izdvojeno promatrali, mogli bismo latentno vidjeti objavu trinitarnog *Logosa*. U početku bijaše Riječ (kao Duh Sveti) i Riječ (kao Sin) bijaše kod Boga i Bog bijaše Riječ (kao Otac). Svakako nas riječi u Evanđelju po Ivanu 1, 1 upućuju na stvaranje novog početka. Stvaranje koje ima svoje ishodište u *Logosu* – Riječi Božjoj. U ovom je stihu izražena važnost istobitnosti Božjeg Sina s Bogom Ocem, što je od temeljne važnosti za razumijevanje plana spasenja. Evanđelje po Ivanu, za razliku od sinoptika, počinje pjesnički strukturiranim uvodom: himnom Riječi koja stvara. U tom je tekstu opjevano djelo i samo djelovanje Riječi, božanske osobe, koja se utjelovila i postala vidljiva i prisutna, a s ciljem da svijetu objavi puninu spasenja (Tomić, 2003, 200). Za bolje razumijevanje proslova u Evanđelju po Ivanu, potrebno je istražiti leksičko-stilske karakteristike i strukturu teksta.

- a) U početku bijaše Riječ (Ev αρχη ην ο λογος)
- b) i Riječ bijaše u Boga (και ο λογος ην προφ τον θεον)
- c) i Riječ bijaše Bog (και θεοφ ην ο λογος).

U prvom retku jasno vidimo λογος koji se nalazio kod Boga prije početka stvorenoga svijeta te je ovaj tekst svojevrsni uvod u Ivanov proslav.

U početku bijaše *kaos*, *kozmos* ili *Logos*? – Filozofski pogledi

U početku

Riječi „u početku“ (εν αρχη) nesumnjivo nas prisjećaju i vraćaju na početak Svetog pisma, odnosno na Knjigu Postanka koja počinje istim izrazom. U hebrejskoj Bibliji prva knjiga nazivala se „u početku“. Ta nas knjiga uvodi u Božansku objavu čovječanstvu. Stoga je takav izraz mogao biti opće i naširoko poznat u tadašnjem svijetu. Ivan piše o jednom novom početku, novom stvaranju (Moriss, 1988, 78). Hebrejski izraz כרא יה, „u početku“ ukazuje da je Božjom intervencijom iz *kaosa* nastao uređen svijet. O tome čitamo izvještaj u Knjizi Postanka, u 1. poglavlju, gdje nalazimo sliku stanja na početku vremena i prostora. Na kraju 2. retka, 1. poglavlja Knjige Postanka čitamo da je Duh Božji lebdio nad vodama. S obzirom na to da je Riječ bila u početku, znači da je postojala prije samog kronološkoga početka. Može se reći da je postojala prije početka mjerenja vremena i povijesti. Stoga je Riječ vječna, nema svoj početak ni kraj. Sve stvoreno duguje svoje postojanje upravo Riječi. Može se naslutiti kako se izraz „u početku“ odnosi na vrijeme prije naše povijesti, a može se povezati s izrazom „u trenutku prije uređenja svemira“. Dublje istraživanje i promišljanje o situacijskom stanju u početku vremena dovodi nas do pitanja: „Je li *kaos* taj koji ima prvu i posljednju riječ ili je to *logos*?“ To pitanje vraća nas na početke filozofije i težnju da se ponudi odgovor na problematiku počela (αρχη) u sklopu *fizisa* (φισις) ili *mitosa* (μιτος) (Tadić, 2003, 118). Zanimljivo je vidjeti kako na ovaj slučaj gleda suvremena kozmologija i kakav je stav današnje filozofsko-kozmoške misli. Je li svemir u početku bio *logos*, *kaos* ili *kozmos*. Postavlja se pitanje: „Kada je došlo do intervencije transcendentnog *Logosa* u svemiru koji je iz jednog oblika prešao u drugi?“

Kaos

Riječ *Kaos* (χαος) prevodimo kao „nered“, „stanje nesređenosti“. Aristotel (1992.) ovaj pojam koristi za opis praznog prostora. Prema Platonu termin *kaos* ima značenje prostranosti, amorfne stvarnosti, sjedište je svega što nastaje. U takvome *kaosu* ipak se nailazi na tragove četiriju elemenata: vatre, vode, zraka i zemlje. „Ako bismo željeli biti još precizniji u semantičkoj analizi prvog značenja

termina *kaos*, onda bismo mogli razlikovati statički od dinamičkog *kaosa*“ (Tadić, 2003, 119). Dinamički *kaos* označava aktivno gibanje neke materije, ali bez nekog reda i pravila. Molekule se međusobno stohastički sudaraju. Kod statičkog *kaosa* nailazimo na neuređenu stvarnost, a ona bi prema svojoj prirodi trebala biti uređena. *Kaos* (grč. Χάος, *Khaos*) u grčkoj mitologiji predstavlja božanstvo. Beskrajn je to prostor iz kojega su nastali Erebus, odnosno mračni podzemni svijet i noć. Prema grčkoj mitologiji, od Erebusa je nastao Eter, odnosno vedri nebeski prostor, i Dan, a zatim i Zemlja (Gea), podzemni svijet (Tartar) i ljubav (Eros), što u mitologiji predstavlja silu kretanja i rađanja. Od Zemlje nastaju nebo, planine i more. Etimološki naziv *Kaos* (“provalija”) dolazi od grčke riječi χαίνω, *kainô* = “zijeverti”, iz čega proizlazi značenje “provalija koja zjapi”. *Kaos* posjeduje tri glavne karakteristike. Prva je karakteristika da je to zaljev bez dna u kojem sve beskrajno pada. On je kontrast Zemlji, kao stabilnome tlu. Druga je karakteristika *kaosa* da je to mjesto bez moguće orijentacije, gdje sve pada u svim mogućim smjerovima. Konačno, treća je karakteristika da je to prostor koji razdvaja, nakon što su se Zemlja i Nebo razdvojili, *Kaos* stoji između njih i dijeli ih. U starogrčkoj kozmologiji *Kaos* je postojao prvi, utroba iz koje je sve ostalo nastalo. U mitu stvaranja Pelazga Eurinoma, boginja svega, nastala je iz *kaosa*, a potom od nje stvorila Svemir. U starogrčkoj kozmologiji *Kaos* je poznat kao “utroba tame” iz koje se izleglo kozmičko jaje koje je sadržavalo svemir. Sličnost postoji i u mitologiji iz Mezopotamije – zmaj Tiamat iz *kaosa*, od čijih se dijelova tijela formirao i oblikovao svijet. Mitovi o stvaranju jedan su od najranijih pokušaja čovječanstva da pronađe odgovor na pitanja o bitku i podrijetlu univerzuma. Danas kozmogonija nudi etimologiju postojećeg svijeta. Prema Anaksagori, kozmos se prvotno nalazio u stanju statičnog *kaosa*. Augustin u svojem dijelu „Ispovijesti“ daje svoje viđenje predvremenske Zemlje koja je bila „pusta i prazna“. On kaže kako je Gospodin stvorio svijet...

... od bezoblične stvari koju si stvorio od ničega kao nešto što je gotovo ništa. Da od toga napraviš velike stvari kojima se divimo mi sinovi ljudski... Sama pak zemlja koju si stvorio bijaše bezoblična stvar, jer je bila nevidljiva i neuređena, a tama bijaše nad bezdanom: od te nevidljive i neuređene zemlje, od te neobličnosti, od toga gotovo ništa htio si stvoriti sve ovo od čega se ovaj promjenjivi svijet sastoji i ne sastoji, ovaj svijet u kojemu se očituje sama promjenjivost, u kojoj se mogu opažati i mjeriti vremena, jer vrijeme nastaje od promjena stvari, dok se mijenjaju i izmjenjuju oblici kojima je pratvar ona nevidljiva zemlja o kojoj govorimo (Augustin, 1991, 287).

Sumirajući Augustinove misli, dolazimo do zaključka da je svemir stvoren od bezoblične stvari, za koju možemo reći da je između ničega i nečega. Od iste su stvari nastala i tjelesa. Sve je bilo stvoreno u nekakvom kaotičnom obliku. Tijekom povijesti slijedile su razne teorije nastanka svemira u suvremenoj kozmologiji.

Valja spomenuti Kant-Laplacovu teoriju koja je svojevrsna preteča Teorije velikog praska. Prema navedenoj Teoriji velikog praska (engl. *Big Bang*), svemir se prije 13,7 milijardi godina počeo širiti iz točke neizmjerne gustoće te se nastavio širiti do danas. Ova teorija, za razliku od suparničkih teorija, obuhvaća koncepte mijenjanja i evolucije svemira te je zato jedina u stanju objasniti pojave kao što su Hubbleov zakon, kozmičko mikrovalno pozadinsko zračenje i omjeri lakih elemenata u svemiru. Trenutak stvaranja i kratko razdoblje od 10^{-44} sekunda nakon stvaranja još su izvan domašaja znanosti. Važno je napomenuti da je Einsteinova Opća teorija relativnosti ustvari jedina općeprihvaćena teorija prostora i vremena te da kao takva ne funkcionira za sustave manje od tzv. Planckove udaljenosti (10^{-35} metara) i za događaje koji traju kraće od tzv. Planckova vremena (10^{-44} sekunda). Unutar Planckova vremena ni prostor ni vrijeme više nemaju isto značenje kao u svakodnevnom životu. Tu bi granicu trebala srušiti Kvantna teorija gravitacije, koja još nije razvijena. Ovaj početni period svemira zovemo epoha kvantne gravitacije (Fonović, 2009). Možemo reći da se kroz cijelu povijest čovječanstva pokušalo pronaći objašnjenje stvaranja kozmosa na temelju mitskih, teoloških, filozofskih te znanstveno-kozmoloških istraživanja. Značajno je da svi stavovi polaze od pretpostavke da je svemir prije svoga vremenskog početka bio u svojevrsnom *kaosu*.

Kozmos

Kada govorimo o *kozmosu* kroz prizmu Novoga zavjeta, možemo konstatirati da se navedeni izraz najčešće nalazi u Ivanovim spisima. Ukupno, riječ *kozmos* nalazi se u Novom zavjetu 185 puta, od čega 78 puta u Evanđelju po Ivanu, 24 puta u Ivanovim poslanicama te tri puta u Otkrivenju. U sinoptičkim se evanđeljima pojavljuje 14 puta, od toga u Matejevu evanđelju 8 puta, dok u Markovu i Lukinu po 3 puta. Navedeni izraz nalazimo i u Pavlovim poslanicama na 47 mjesta (Morris, 1988. 114). Izraz *kozmos* (κόσμος) prevodimo sa *svijet*. To je složen i uređen sustav, kao što je naš svemir, a što je upravo suprotno od *kaosa*. Riječ je o prostoru gdje su u savršenom redu nebeska tijela, Sunce, Mjesec, zvijezde i planeti. Valja naglasiti da glagol ove imenice znači „ukrasiti“, čime je novo stanje nastalo iz *kaosa* ustvari fascinantna tvorevina. Svemir sa svim svojim dijelovima i nepoznatljivošću, u kojem vlada apsolutna međuodnosna harmonija i red, predstavlja upravo ukras Univerzuma. Za čovječanstvo najpresudniji dio svemira je svijet na kojemu živi. U Novom zavjetu često nailazimo na upotrebu riječi *kosmos* upravo za taj fizički svijet što nas okružuje, kao i za sve ono sekularno što je u svojoj suprotnosti s Kristom. Stoga je važno imati na umu da su pri korištenju ovog izraza moguća višestruka značenja. Naše područje interesa je početni *kaos* koji uključuje početnu materiju cjelokupnog svemira i u kakvom je ona odnosu s *Logosom*.

Logos

Na početku Evanđelja po Ivanu u prvom retku, Ivan na jednostavan način donosi vrlo značajne i jezgrovite riječi koje nam dokazuju kozmološko transcendentni karakter Isusa Krista.

U početku bijaše Riječ (Ev αρχη ην ο λογος)

Za označavanje stanja u kojem se *Logos* nalazio korišten je glagol "biti" ,ειμι. u imperfektu koji je istovjetan s pluskvamperfektom. Stoga „u početku“ Ev αρχη, *Logos* „bijaše“ (ην) Važno je zamijetiti da evanđelist Ivan koristi imperfekt glagola (ειμι) kako bi izrazio prošlo nesvršeno vrijeme te dodatno naglasio trajni karakter *Logosa*. *Logos* – Riječ, nije samo postojala u prošlosti već postoji danas, a njezino postojanje prenosi se u budućnost. Stoga Ivan, koristeći imperfekt, dodatno naglašava trajnost i neprestanost postojanja *Logosa* i njegove biti, čime nas upućuje na transcendentni karakter i preegzistiranost (Moriss, 1988, 79-82). Ključna riječ prvog retka Evanđelja po Ivanu jest riječ *Logos*. Taj izraz često se koristio u grčkoj helenskoj kulturi. Najčešće je značenje navedenog izraza bila *riječ*, i to ona koja ostaje u čovjeku, ali i ona koja se izgovara. Drugim riječima, radi se o neverbaliziranoj *misli* koja ostaje u *umu*, ali i o izrazu misli preko izgovorene riječi. U grčkoj filozofiji izraz (Λογος) izražava razum, red i jednu harmoničnu cjelinu. Navedeni izraz može imati dva značenja: imanentni *logos*, pisan malim slovom, označava ono što se logički događa u svemiru prema određenim zakonitostima i što ima neku predvidljivu logiku događanja; i *Logos*, pisan velikim slovom, značit će *transcendentni Logos* (Tadić, 1996, 122). Možemo konstatirati da...

... nijedna kozmološka teorija ne može se zadovoljiti nekom dijalektikom *kaosa*, nego ako želi biti znanstvena teorija, odnosno znanost, ona mora težiti za logikom *logosa*, tj. prepoznati i opisati logičnost svemira. Ako se negira transcendentni *Logos* i stvaranje svemira upravo od toga transcendentnog *Logosa*, onda ostaje samo imanentni *logos*. Međutim, pitamo se kako je nastao taj imanentni *logos* ako je prije bio *kaos*? Filozofiji je neprihvatljivo njegovo samonastajanje iz *kaosa*, jer ovo samonastajanje *logosa iz kaosa* u sebi pretpostavlja kontradikciju, naime tada bi *logos* ontološki bio i svoj učinak i svoj uzrok, jer da bi nastao od sebe, mora već postojati, a kada postoji, onda ne treba nastajati. Dakle, samonastajanje je isključeno, jer bi u tom slučaju *kaos* dao ono što nema, a to je nemoguće. Dakle ovaj imanentni *logos* zahtijeva transcendentni *Logos* (Tadić, 1996, 122).

Kada promotrimo svijet i svemir oko sebe, vidimo logičnost postojanja i opstojnosti, navedeno nas nužno usmjerava prema transcendentnom *Logosu* i intervenciji u kozmosu. Ivan govoreći o *Logosu*, izražava misao da je sam svijet ne samo posredstvom *logosa* postao jedna harmonična cjelina već intervencijom *Logosa*

Svijet nastaje, izražavajući svoju stvaralačku energiju. Iz ljudske povijesti znamo da isti taj *Logos* čovjek nije prihvatio. S druge strane, ljudi su na *Logos* gledali kao na pojam mudrosti. „Poznato je da je u grčkoj pučkoj filozofiji *Logos* bio neka vrsta svjetskog uma ili prvo stvorenje stvoreno prije svih drugih ili jedna od prvih emanacija božanstva. U židovstvu se katkad iz stahopoštovanja ‘Riječ’ upotrebljava namjesto ‘Jahve’“ (Grgić, 1991, 171). Već u 6. stoljeću pr. Krista, važan filozof Heraklit zaključuje da *Logos* uvijek postoji te da se sve događa po *Logosu*. U nekim situacijama krajnja je bit svega Vatra, katkad Bog, a katkad *Logos*. Heraklit je primijetio da ljudi pojam svemira doživljavaju na fizički način. Prema njegovu mišljenju, *Logos* je bio odražaj reda u kozmosu, ono što uravnotežuje i usmjerava (Moriss, 1988, 108). Prema Riječi *Logos* sve je stvoreno dok je ista ta Riječ suvječna s Bogom. Kasnije je Platon zaokupljen idejom između stvarnoga materijalnog svijeta s jedne i duhovnoga nebeskoga misaonog svijeta s druge strane. Stoici su napustili Platonovo shvaćanje nebeskih arhetipova. Oni su doživljavali *Logos* kao vječni razum, zakon prirode, sudbinu koja je svojevrsna sila ili načelo, a ne osoba što prožima svemir. Zbog toga je u budućnosti sve određeno, a važno područje njihova djelovanja bila je etika. Osnovni moto stoika bio je: “Život u skladu s prirodom”. Čovjek koji je mudar živi u skladu s prirodom i vlastitim razumom jer tako postiže mir duše. Posebnu su važnost pridavali razumnosti, pravednosti i umjerenosti. Starogrčki stoici bili su politeisti, ali su u isto vrijeme kategorički odbacili ideju Boga koji je nalik čovjeku, bilo u obliku ili u naravi. U skladu s tim stavom Boga su nazvali *Logos* i doživljavali ga kao uzor savršenog „uma“ koji vlada.

U LXX starozavjetni pisci koriste izraz *Logos* da opišu riječ Božju koja ima kreacionističku snagu i objavu. U Knjizi Postanka doznajemo da je Bog sve stvorio svojom stvaralačkom riječi (Postanak 1, 1-3; Psalam 33, 6. 9). Pozadina ove misli vrlo je važna jer se Ivan odlučno suprotstavlja starogrčkim filozofskim konceptima te nadopunjuje tradicionalnu židovsku starozavjetnu perspektivu Boga, odlazeći korak dalje, predstavio ga je kao osobni preegzistirani i utjelovljeni *Logos*. Njegov interes nije bio prikazati metafizički pojam *Logosa*, već u njemu identificirati Krista kao božanski *Logos*, kao onoga koji je Alfa i Omega, *Logos* koji je postao tijelom i omogućio ljudima da postanu djeca Božja. Leon Morris izražava misao da nam Ivanov *Logos* ne pokazuje Boga koji je na nekoj „uzvišenoj distanci“, već je u sve uključen (1988, 109). Karl Barth u djelu *Church Dogmatics* kaže da „ta Riječ nije bila, poput svih ostalih riječi, neka stvorena ljudska riječ, riječ koja se samo odnosi na Boga, koja je samo govorena od Boga i o Bogu. Kao Riječ, ona biva izgovorena na mjestu gdje Bog jest, tj. *en arhe in principio* svega što jest“ (Barth, 1955, 456). Ivanov *Logos* izražava misao o Bogu koji dolazi ondje gdje se mi nalazimo, uzima na sebe našu narav, upušta se u ovosvjetske bitke te u smrtnoj borbi daje odlučujući udarac žalcu smrti, omogućivši čovjeku spasenje.

W. Barclay u ExT, LXX (1958-59, 82) izražava svoj stav da se...

... Ivan obraćao čovječanstvu u kojemu su se bogovi povezivali s pojmom hladne bestrasnosti, *apathea* i uzvišene odvojenosti od svijeta. On je upro pristom u Isusa i rekao: Ovo je um Božji, ovo je očitovanje misli Božje, ovo je *Logos*. Tako su se tadašnji ljudi suočili s Bogom kojem je bilo tako silno do njih stalo i koji je u svojoj ljubavi za njih bio spreman na tako veliku žrtvu, da je njegovo očitovanje bio Isus Krist, a njegov simbol križ.

U 1. stoljeću u okviru starozavjetnog učenja velika se pažnja posvećivala odnosu između izraza *Mudrosti* (σοφία) i *Logosa* (λογος). Značenje riječi λογος, koji nalazimo kod Ivana u retku 1, 1, vrlo je blisko pojmu σοφια, koji nalazimo u starozavjetnoj mudrosnoj literaturi מִדְּבָרִים. U Izrekama 8, 22 i 23 o *mudrosti* čitamo: „Jahve me stvori kao počelo svoga djela, kao najraniji od svojih čina, u pradoba; oblikovana sam još od vječnosti, od iskona, prije nastanka zemlje.“

Uz stvaralačku karakteristiku, σοφια ima i svoju osobnost ali je različita od Boga i predstavlja njegovo stvorenje. Za razliku od izraza σοφια u Starom zavjetu, izraz λογος u Ivanovu evanđelju, retku 1, 1 jednak je s Bogom.

Valja spomenuti i Targume, prijevod starozavjetne Biblije sa starohebrejskog na govorni aramejski jezik. Nastali su nakon babilonskog sužanjsva, kada se stari hebrejski jezik zadržao još samo u sinagogama te su se biblijski tekstovi prevodili na aramejski i tumačili. Nisu prevedene doslovno sve riječi, već tako da smisao rečenice ostane nepromijenjen. Pritom su Židovi potaknuti strahopoštovanjem i strahom da ne prekrše treću zapovijed, prestali izgovarati Božje ime. Kad bi čitaoci i prevodioci naišli na njega u izvorniku, nadomjestili bi ga nekim drugim izrazom koji su smatrali očitovanjem strahopoštovanja, kao što su Sveti ili Ime. U nekim prilikama upotrijebili bi i izraz „Riječ“ (*Memra*). Tako, npr. gdje Biblija u izdanju Kršćanske sadašnjosti (Bonaventura Duda i Jure Kaštelan) kaže: „Mojsije povede puk iz tabora u susret Bogu“ (Izl 19, 17) u Targumu stoji „u susret Riječi Božjoj“. To je u Targumima vrlo uobičajena pojava. Takav supstituit riječi u Targumu upotrebljava se oko 320 puta. Stoga svi ljudi koji su poznavali Targume izraz „Riječ“ razumijevali su kao oznaku božanskog. Način na koji ga Ivan upotrebljava u ljudima toga vremena budi asocijacije na isti izraz na koji su naišli u Targumima (Moriss, 1988, 111). Svoj doprinos proučavanju značenja riječi *logos* daje Filon Aleksandrijski, porijeklom Židov, tijekom razdoblja između dva Zavjeta (25. pr. Kr. do 40. nakon Kr.), koji je pokušao povezati filozofsku grčku misao i židovsku tradiciju. Od filozofije preuzima pojam *logosa* i pridaje mu starozavjetno značenje mudrosti מִדְּבָרִים, povezujući transcendentnog Boga s jedne strane i materijalni svemir s druge strane. Prema Filonu Aleksandrijskom, Bog je prije stvaranja u svojem umu začeo ideju svijeta. On je *logos*. Filon upotrebljava izraz *mlađi sin* za vidljivi, stvoreni svijet i *stariji sin* za ideju svijeta, *logos*, koji ostaje u Bogu. Bog je uzrok i snaga po kojoj sve postaje, biva stvoreno. *Logos* je sredstvo,

instrument po kojem sve postaje. *Logos* je savršeni, idealni čovjek, prvorođenac, slika Božja po kojoj su stvoreni ljudi kao pojedinci. Očito postoje zajedničke točke što povezuju Filona (Milne, 1988, 32) i Ivana. Najvjerojatnije su pojmovi $\eta\mu\lambda\omicron\gamma\omicron\varsigma$, i $\sigma\phi\iota\alpha$, a pozadina i inspiracija pojma $\lambda\omicron\gamma\omicron\varsigma$ i kod Ivana i kod Filona.

Ovaj dio razmatranja mogli bismo rezimirati riječima Williama Templea. *Logos*, kako za Židova tako i za nežidova, predstavlja osnovnu činjenicu svemira, i to predstavlja kao način na koji Bog sebe sama izražava. Židov bi se prisjetio da „Riječju Gospodinovom nebesa bijahu stvorena; Grk bi odmah pomislio na ono racionalno načelo koje svoj konkretan izraz nalazi u pojedinim prirodnim zakonitostima (Moriss, 1988, 113).

U novozavjetnim spisima $\Lambda\omicron\gamma\omicron\varsigma$ $\Theta\epsilon\omicron\nu$ prevodimo s „riječ Božja“ ili evanđelje, radosna poruka spasenja kao u Markovu evanđelju 2, 2 i Lukinu evanđelju 1, 2. Ivanova predodžba *Logosa* toliko je jezgrovita, duboka, sveobuhvatna, da on u tom izrazu vidi ništa manje nego Osobnog Boga. U tom je izrazu obuhvaćen cjelokupan Kristov spasiteljski značaj. Krist – Riječ spasenja, jedina je nada čovječanstva.

Pred Bogom ($\Pi\omicron\upsilon\omega$ $\tau\omicron\nu$ $\Theta\epsilon\omicron\nu$)

Nakon definiranja *Logosa*, koji je vječan, odražava se misao pozicioniranja *Logosa* u odnosu na Boga. Ovdje se kaže kako *Logos* „bijaše kod Boga“. Imperfekt glagola *biti* već smo ranije obradili te ćemo se fokusirati na kraj prvog retka i izraz „kod Boga“. Što znači prijedlog $\Pi\omicron\upsilon\omega$? Njegovo je značenje „pred“, „prema“, „sa“, „u prisutnosti“. S glagolom „biti“ nalazimo ga u 1. Ivanovoj poslanici 11, 4 (Mandac, 2005, 354). Stoga možemo zaključiti kako je *Logos* vječno bio s *Bogom*, *pred Bogom*, u prisutnosti Boga. On je po osobnosti različit od Boga, ali je „pred Bogom“ i „s Bogom“ trajno povezan. Pritom nema nikakve suprotnosti između Riječi i Oca. Iako izgleda da oni nisu identični, ipak su jedno. U razmatranju izjave $\kappa\alpha\iota$ $\omicron$ $\lambda\omicron\gamma\omicron\varsigma$ $\eta\nu$ $\pi\omicron\upsilon\omega$ $\tau\omicron\nu$ $\Theta\epsilon\omicron\nu$, što prevodimo i *Riječ bijaše kod Boga*, vidimo da Ivan koristi član $\tau\omicron\nu$ koji dolazi ispred riječi $\Theta\epsilon\omicron\nu$. Riječ $\tau\omicron\nu$ $\Theta\epsilon\omicron\nu$ uobičajeno se u Novom zavjetu koristi za Boga Oca. *Logos* je uvijek s *Bogom* i kod Boga koji je Otac. Iako se *Logos* razlikuje od Oca, on je s njim i u njemu trajno povezan. Slijedi posljednja izjava u prvom retku.

I Riječ bijaše Bog ($\Kappa\iota$ $\theta\epsilon\omicron\phi$ $\eta\nu$ $\omicron$ $\lambda\omicron\gamma\omicron\varsigma$)

Ovaj redak pojedini prevoditelji prevode riječima „*Bog bijaše Riječ*“ (Ivan Ev. Šarić, Ivan Matija Škarić, Josip Stadler), dok ga drugi prevode riječima „*Riječ bijaše Bog*“ (Ljudevit Rupčić, Bonaventura Duda, Jerko Fućak).

U početku bijaše Riječ, i Riječ bijaše kod Boga i Bog bijaše Riječ (Šarić).

U početku bijaše Riječ, i Riječ bijaše u Boga i Riječ bijaše Bog (Rupčić, Duda, Fućak).

Postavlja se pitanje što je prema grčkom originalu ispravno? Nela Horak-Willi-

ams upozorava na gramatičko pravilo imenskog predikata (1991, 33). Ovdje se susrećemo s rečenicom s dvije imenice, gdje član stoji ispred jedne imenice (o λογος), a ispred druge izostaje (θεος). Pritom je θεος u funkciji predikata i stoji na početku rečenice. Nela Horak-Williams napominje da jedno od pravila za upotrebu člana glasi da ispred nominativa, koji ima ulogu predikata u rečenici, obično ne stoji član. Stoga bi ispravan prijevod navedene rečenice, uzimajući u obzir navedeno pravilo, glasio: „*Riječ (subjekt) bijaše Bog (imenski predikat)*.“ S druge strane, ishodište univerzuma nalazi se u Bogu. Bog je i više od Riječi. D. M. Baillie (1955.) prikazuje važnost ovoga pitanja koje nas vraća na patrističke početke, crkvene oce poput Justina, Ireneja, Tertulijana, Klementa i Origena. Oni su se pozabavili pitanjem je li *Logos* doista od svoje vječnosti. Je li dio suštinskog bića samog Boga i koja je namisao iskupljenja što ga nalazimo u Isusu koji je dio samog Božjeg bića i odraz njegove biti? „Je li to ono što Bog jest? Nije li možda sama bit njegova karaktera da stvara, da objavljuje sebe te da iskupljuje svoje stvorenje? Je li, dakle, istina da to nije bilo neko niže podloženo i posredničko biće, nego sam vječni Bog koji nam se otkriva i koji se utjelovio u Kristu za naše spasenje?“ (Ballie, 1955, 70). Trećom izjavom u prvom retku Ivanova proslava dolazimo do vrhunca razmatranja o *Logosu*. Ovdje se vječni Bog poistovjećuje s vječnim Logosom. Mijenjajući mjesta u izjavi i stavljajući Boga na početak rečenice, posebno se ističe značenje i važnost *Logosa*. Ivan kaže da je Riječ Bog, odnosno jednaka Bogu. To znači da je ona izraz, slika i objava Boga jer čitamo u Evanđelju po Ivanu 14, 9: „*Tko je vidio mene vidio je i Oca*.“ Isus Krist treba biti središnja osoba naših proučavanja o Bogu, istraživanja o Bogu i odnosa s Bogom jer Isus Krist jest Bog. „Ako je Isus Krist s nama podijelio svoju božansku prirodu, mi smo pozvani da ga slavimo bez prestanka, pokoravamo mu se, volimo ga bezuvjetno i služimo mu bez oklijevanja“ (Milne, 1988, 36).

Zaključak

Prvi redak Evanđelja po Ivanu zasigurno je među najpoznatijima ali i najsadržajnijim redcima tekstova Novoga zavjeta. Postoji indicija da je navedeni tekst proslava s početka Evanđelja ustvari nastao na pretkršćanskom predlošku, imajući uporište u starozavjetnoj mudrosnoj literaturi. Iako je moguće da je evanđelist preuzeo pretkršćanski predložak proslava, sigurno je upotpunio njegovo značenje, dajući mu produbljeni smisao. Prvi redak Evanđelja po Ivanu govori o Isusovu postojanju prije utjelovljenja. Ivan otkriva da je u početku Riječ Božja bila kod Boga, a Krist ju je objavio utjelovivši se u osobi Sina Božjega, Isusa Krista. Po toj Riječi, *Logosu*, koji je ujedno i inkarnirani Isus Krist, sazdan je svemir. Time evanđelist Ivan stavlja naglasak na značenje *Logosa* kao Isusa Krista koji jest Bog. Na taj način Krist dokazuje svoj transcendentni i kozmičko-kreacionistički

karakter. „Riječ“ ne samo što je postojala „u početku“ već je ona u međusobnom odnosu s Ocem jer „Riječ bijaše“ u Boga. Utjelovljeni *Logos* ima vječni karakter (Otk 22, 13). *Logos* je izvorište i konačnost svih stvari. Za evanđelista Ivana, Riječ nije samo personifikacija već živo Biće koje je izvor života. Isus Krist jest *Logos* koji uključuje i cjelokupno Kristovo djelo spasenja (Galloway, 1951, 54). Krist je bio, jest i bit će jedina nada cjelokupnom čovječanstvu. U svojoj kristološkoj objavi prošao je put od vječnosti do čovječnosti, da bi se svojim uskrsnućem vratio u vječnost. Rezultat prihvaćanja Kristove Riječi, *Logosa*, jest rođenje „Krista u vama“ (Siblay, 2009, 111-114), čime svaki vjernik postaje dionik i pronositelj *Logosa*. Biti Kristov učenik znači ostati u Kristovoj božanskoj Riječi koja jest život, za spasenje svakome koji uzvjeruje u vječnog Krista, utjelovljeni *Logos*.

Literatura

- Aristotel. 1992. *Fizika*. Zagreb, Hrvatska sveučilišna naklada.
- Augustin. 1991. *Ispovijesti*. Zagreb: KS.
- Barth, Karl. 1955. *Church Dogmatics I*. Edinburgh: T&T Clark.
- Ballie, D. M. 1955. *God was in Christ*. London: The Scribner Library.
- Fonović, Marin. 2009. *Svemir*. Zagreb: vlastita naklada.
- Galloway, Allen D. 1951. *The Cosmic Christ*. New York: Harper.
- Giovanni, Reale. 1987. *A History of Ancient Philosophy*. vol. 2, trans. John R. Catan., State University of New York Press, Albany.
- Grgić, Marijan. 1991. *Biblijski leksikon*. Zagreb: KS.
- Horak-Williams, Nela. 1991. *Grčki jezik Novog zavjeta početnica*. Zagreb: KS.
- Mandac, Marijan. 2005. „Tumačenje Ivanova proslova (Iv 1,1-18)“. *Služba Božja*, br. 4, Split.
- Milne, Bruce. 1988. *The Massage of John*. IVP, Nottingham.
- Moriss, Leon. 1988. *Ivan*. Novi Sad: Dobra Vest.
- Sibley, Thomas. 2009. „Krist u vama, nada slave“. *Kairos*, Godište III., br. 1, Zagreb.
- Tadić, Ivan. 1996. „Kaos, Logos i suvremena kozmologij“. *Crkva u svijetu*, 2/96, Split.
- Tomić, Marko. 2003. „Proslov Ivanova Evanđelja (Iv 1,1 -18)“. *Diacovensia*, XI/03, Đakovo.

Danijel Časni

Christ: The Logos Incarnate

Summary

The article provides the interpretation of the first verse in the Prologue of the first chapter of John's Gospel. Our starting point is the fact of pre-existence of Logos, as well as the phrase, "in the beginning", as the fundamental expression of God's revelation. The question arises whether there was Logos or chaos in the beginning of time, and if there really was a chaotic cosmos, it doesn't exclude the existence of an eternal Logos, which has given purpose, order, and meaning to it eventually. The pre-existing Logos was incarnated and revealed in the person of Jesus Christ. In this way, the person of Jesus Christ also has a transcendent cosmological character. John claims that Logos is the eternal God, but that He is different from the Father God at the same time. We're covering the possible reasons why John the Evangelist is the only one using the word Logos, starting from the thought of OT wisdom to Philo of Alexandria. At the end of the article we outline the linguistic and stylistic characteristics of the passage, giving special attention to the interpretation of each word, having in mind their position within the sentence as a whole.

Keywords: Gospel of John, revelation, incarnation, Logos, God